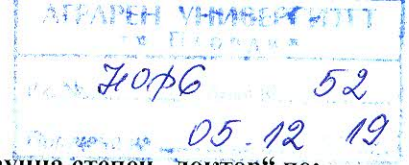

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за получаване на образователна и научна степен „доктор“ по:

Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: 3.8. Икономика

Научна специалност: „Организация и управление“

Автор на дисертационния труд: Валентина Пантева Агапиева-Алиосман, задочен докторант към катедра: Мениджмънт и маркетинг“ при Аграрен Университет – Пловдив

Тема на дисертационния труд: ОРГАНИЗАЦИОННО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПРОБЛЕМИ НА БИОЛОГИЧНОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ В БЪЛГАРИЯ

Рецензент: проф. дн Димитър Иванов Костов, от ВУСИ-Пловдив, от област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление – 3.8. Икономика, научна специалност – „Организация и управление“; Определен за член на научното жури със заповед № РД-16-1283 от 20.11.2019 г. от Ректората на АУ.

1. Кратко представяне на кандидата:

Валентина Пантева Агапиева-Алиосман е родена на 23.02.1982 г. През 2012 г. е придобила бакалавърска степен по Аграрна икономика в АУ-Пловдив. През 2013 г. е получила магистърска степен по Английска филология в Пловдивския Университет. Има специализации в Ситингбъرن, Великобритания и в Тринити Колидж – Лондон. Работи в частна компания в Ситингбъرن, Великобритания.

2. Актуалност на проблема:

Представеният дисертационен труд разглежда един от най-важните на настоящия етап проблеми на българското земеделие – биологичното производство на земеделски продукти.

България е страна с високи традиции в земеделието. Богатото разнообразие на земеделски продукти изисква ново отношение към тяхното производство. Необходимо е разработване на цялостна система свързана с устойчивостта на агро-еко-системата, както на биоразнообразието, така и на екологично чистото производство на земеделски храни. Тази дейност е свързана не само с опазване здравето и живота на хората, но и с опазване на околната среда и природата като цяло.

Тези изисквания на световните организации за защита на човечеството и природата показват големите предизвикателства и пред българското земеделие.

Това показва, че разглежданият проблем в дисертационния труд е не само актуален за нашето земеделие, но и за световното земеделие.

Всяка подобна разработка е частица във веригата на агро-еко-системите и трябва да й се обърне сериозно внимание и да се оцени подобавашо.

Актуалността на проблема се допълва и от факта, че в нашата литература и в практиката липсват достатъчно задълбочени изследвания и приложения в производството.

3. Цел, задачи, хипотези и методи на изследване

Цел:

Целта е точно, кратко и ясно формулирана. Тя отговаря, както на заглавието на разработката, така и на обосновката, представена в увода за актуалност и значимост на изследваната тема. От целта ясно се разбира, че разглеждания проблем е важен и актуален.

Задачи:

Задачите са в оптимален брой. Те са добре формулирани и насочени право за решаване на целта.

Съвсем логично се започва с изясняване на теоретичните въпроси от методологично и методично естество.

Тук ще посоча, че решаването на проблемите за биологично и еко производство е не само тясно свързано, но на първо място произтича от ефективността на това производство. Биологичното земеделие изисква много разходи. Правилно и необходимо е те да бъдат обосновани. В голяма степен с това е свързано и самото биологично производство.

Считам, че втора и трета задача се допълват и решават въпросите на анализа, както на организационно-икономическите въпроси на биологичното производство, така и на неговата ефективност.

В тази връзка мога да отбележа, че автора е направил един много добър и много задълбочен анализ на проблема, именно на тези две правилно формулирани задачи.

Четвъртата задача е ясно и конкретно определена за проектната част на разработката и дава възможност автора да предложи вариантни решения на всички нива занимаващи се с биологично земеделие.

Обект на изследването:

Тук ще отбележа, че съвсем правилно е избран за обект Пловдивска област. Основната част на производството, както и неговото видово разнообразие е съсредоточено в Пловдивска област.

Предмет на изследването:

Предмета на дисертационния труд е точно определен в заглавието на дисертационния труд.

Изследователска теза на автора:

Тематиката на дисертационния труд е такава, че е достатъчно да се посочи една конкретна изследователска теза. В нея се включени конкретните проблеми с точен израз.

По отношение на изследователската теза повече подробности се виждат в стратегическите насоки.

Методи на изследването:

За цялостното изследване автора използва всички традиционни методи и добавя някои, които са специфични за тази разработка.

За провеждане на изследването и довеждането му до добър резултат се е използвала голям по обем емпирична информация. За събиране на информацията автора има личен принос чрез контакта с обекта (точно производството).

4. Онагледеност и представяне на получените резултати

Дисертационният труд е много добре онагледен, както по външен вид, така и по съдържание. Изготвен е съгласно изискванията и представен във вид удобен за четене.

Автора е направил *Декларация за оригиналност* и достоверност на ползания материал било то емпиричен или литературен. Това отговаря напълно на изискванията на чл.27, ал.2 от ППЗРАСРБ.

Прави добро впечатление, че автора е направил и приложил списък на използваните съкращения, което дава възможност на читателя да ползва материала без затруднения.

Структурата на дисертационния труд е в класически стил на изложение. Увода е кратък и ясен. В него е включена, както целта, задачите, обосновката, така и общите въпроси, касаещи разработката.

В първа глава е теоретико-методологичната и методичната част на изследването. Другите две глави (2 и 3) са аналитична част. Както посочих, при оценка на задачите, именно връзката между 2-ра и 3-та задачи дава тази възможност изложението на анализа да се включи в две отделни глави.

В четвърта глава е проектната част с основните приноси на автора, т.е. с личните приноси за оригиналност.

Заключението е оптимално по обем. Дисертацията е в общ обем от 220 страници, 12 таблици и 28 фигури.

Отделните части на дисертационния труд са в оптимално съотношение. Материала е онагледен добре с таблици и фигури, които позволяват визуално и мисловно да се приема лесно и добре. Приложенията са също добре онагледени.

5. Обсъждане на резултатите и използвана литература

При разработване на отделните въпроси в дисертационния труд е използвана информация от МЗХГ и много други международни и български организации имащи отношение към земеделието. Ползвани са данни от първичната отчетност на изследваните обекти. Изследвания период обхваща годините 2009-2019. Това е достатъчно дълъг период, за да се обхванат важни и съществени промени в земеделието.

Основният обект на изследването включва 73 фермерски стопанства за биологично производство на земеделска продукция. Автора на дисертацията е обхванал възможно най-голямото разнообразие на произвежданата земеделска продукция. Това му е дало възможност да открие най-важните фактори, влияещи и формиращи икономическата ефективност на производството.

Емпиричната информация е събирана и анализирана, чрез провеждане на директни интервюта от автора. Това дава възможност да се счита, че тя е максимално достоверна.

В теоретичната част е направен преглед на много литературни източници, които са свързани пряко с разглеждане на въпросите на агроecosystemата. Такива са публикациите на автори цитирани под номера: 38, 52, 58, 60, 136, 138 и 142.

По отношение на организационно-икономическите особености на биологичното земеделие автора не само обобщава редица схващания на наши и чужди автори, но посочва и свои виждания. Той определя размера на стопанствата, вида на биологичните производства, спецификата на трудоемкостта, тяхната специализация и формите им на управления. Тези въпроси са обобщени на базата на повече от двадесет публикации.

Въз основа на обобщаване на теоретичните постановки на тези автори, авторът на дисертационния труд счита, че управлението на фермата е сложен, динамичен и комплексен подход и затова трябва непрекъснато да се разкриват и коригират отделните параметри.

Авторът счита, че трябва да има държавна намеса в сертифициране на земеделската продукция като биологично производство. В тази насока тя изразява и лично мнение относно кои органи трябва да извършват тази сертификация.

В теоретичната част автора разглежда подробно Европейската нормативна уредба по отношение на контрола и сертификацията на биологичното производство в земеделието. Анализирани са и цитирани редица Регламенти на ЕС, както и на определени държави членки на съюза.

Доста подробна е разгледана и българската нормативна база в областта на биологичното земеделие. В хода на проучването автора установява, че е налична актуализация на Наредба №1 за правилата свързани с производството в биологичното земеделие.

Авторът изразява свое мнение по отношение на необходимите промени и в европейското законодателство в няколко Регламента.

В теоретичната част е обсъдена и анализирана информацията свързана с поддържане на информационната база данни.

Във връзка с периодизацията на биологичното земеделие, автора счита, че е необходимо да се проследи началото на този вид земеделие в световен мащаб. Това е направено от автора доста подробно и задълбочено.

Авторът откроява много умело и компетентно етапите на развитие на биоизделието в България въз основа на критерии, които се прилагат в Общата селскостопанска политика на ЕС. Той определя периодизацията на три етапа: 1993-2000 г.; 2000-2007 г. и след 2007 г.

Според авторско проучване, броят на биологичните форми в България варира в зависимост от факторите влияещи върху съответното стопанство. Направеното проучване показва бърз темп на нарастване на биологичните стопанства.

Много внимание е отделено и на въпросите свързани с биологичното земеделие в света и влиянието му в България.

Към първа глава са направени пет основни и важни извода. Автора посочва, че липсва адекватна и навременна официална информация, която да се ползва от биопроизводителите. Счита, че този извод е и важен принос в изследването.

Задълбоченият литературен обзор разкрива съществени пропуски в научните изследвания в България, свързани с биологичното земеделие. Счита, че това също е авторски принос в разработката.

Същинският анализ на проблема е направен във втора глава. Тук е включена и методиката на изследването.

В методиката на първо място са посочени критериите, които се ползват за измерване на ефективността на биологичното земеделие. На второ място е отделено внимание на видовете икономически анализ.

Както видовете анализ, така и показателите за определяне на финансовото състояние са определени правилно и в нормална последователност.

В тази връзка е направено собствено проучване относно броя на биологичните стопанства по градове. В тази част са дадени резултатите от собствени проучвания.

Изводите към втора глава отговарят на направения анализ. Те са свързани със състоянието на базата на биологичните стопанства и финансовите проблеми, които имат.

Трета глава е свързана с анализа на показателите на икономическата ефективност. Първият показател, който се ползва за анализа в тази част на дисертацията е за средния добив. Този показател е най-важния при биологичното земеделие, защото той се формира на базата на ползвани или неползвани торове

и препарати. Това се отразява на приходите от единица площ и формирането на останалите показатели. При биологичното земеделие добива от единица площ е значително по-нисък, а това води до много по-ниска ефективност на производството. В такъв случай реализацията на продукцията е много по-трудна, защото тя е и много по-скъпа.

Вторият използван показател за този анализ е за размера на производствените разходи. В тази част на разработката автора е направил подробни изследвания и е уточнил кои фактори оказват най-съществено влияние върху производствените разходи и така се дава възможност на фермерите да преценят до колко да правят вложения или да не правят. Също така въз основа на този анализ автора посочва фермерите до колко да вземат кредити, за да вложат допълнителни разходи за производството.

В трета глава е направен анализ и оценка на реализацията на продукцията. Чрез този показател се определя бъдещето на биопроизводството в земеделието. В тази част на анализа се установяват и каналите на реализация на земеделската биопродукция.

В тази част на разработката е отделено внимание и на производителността на труда. Този показател е пряко свързан с ефективността на биологичното производство в земеделието.

Като изводи на трета глава автора установява наличието на много организационно-икономически проблеми.

Проектната част на дисертационния труд е включена в четвърта глава. Тук са посочени предпоставките за развитието на българското биологично земеделие. Посочени са организационно-управленските стратегии за развитие и повишаване на икономическата ефективност на биологичното земеделие в България. За тази цел са представени моделите на други държави – Испания, Германия, Полша.

В тази част автора прави много важни предложения, които биха помогнали за развитие на биологичното земеделие в България. Дават се насоки за обучение на производителите, за ползване на консултантски услуги.

В насоките и препоръките са посочени основните стратегии в краткосрочен период и в средносрочен и дългосрочен период. Предложени са и научно-изследователските приоритети също в средносрочен и дългосрочен план. Накрая на тази част е предложена визията за бъдещото развитие на българското биологично земеделие.

Заклучението е много добре оформено и в девет препоръки се дават основните насоки на развитие на биологичното земеделие в България.

6. Приноси на дисертационния труд

Приемам представената справка за приносите на дисертационния труд.

А. Научни приноси

Тях ги групирам по следния начин:

- 1) За първи път се представя модел на периодизация на биологичното земеделие в България
- 2) Разработен е методологичния процес на анализа на икономическите показатели на стопанствата произвеждащи биологична продукция
- 3) Посочена е връзката на еко-биосистемата в земеделието
- 4) Разкрити са факторите, влияещи върху състоянието на биологичното земеделие в България

Б. Научно-приложни приноси

- 1) Направен е подробен анализ на състоянието на биологичното земеделие в България

- 2) Проучено е общото социално-икономическо състояние на биологичното земеделско производство в Пловдивска област
- 3) Разработени са стратегически модели за развитие на биологичното земеделие в България
- 4) Открит е пазарният сегмент на българските биологични продукти
- 5) Посочени са иновативните методи и практики в биологичното земеделие в България
- 6) Направеният емпиричен анализ може да се ползва с успех в практиката на биологичното земеделие в България

7. Критични бележки и въпроси

А. Въпроси:

1. Защо се приема понятието „раздели на анализа“, а не „видове анализ“ (стр. 66, т.1.2)?
2. Защо схема 1 – *Органиграма на управлението на биологичното земеделие към МЗХГ на България* е поставена в Приложение, а не в текста?
3. Защо таблици 1 и 2 за силните и слабите страни биологичното земеделие в България са също в Приложенията, а не в текста? Те нямат и заглавие (общо) като приложение, а са добавени към Приложение 1. Подобно е състоянието и на 3 до 9.

Б. Критични бележки:

1. Не намирам, че остарелият машинен парк е основен фактор за състоянието на биологичната продукция в Българското биоземеделие. Мисля, че биопродукцията е най-тясно свързана с торенето и растителната защита.

8. Публикувани статии и цитирания

Публикуваните статии са много повече от необходимите (по нормативна уредба). Те са публикувани в различни академични издания.

Представеният автореферат отразява обективно съдържанието на дисертационния труд.

Представеният за защита дисертационен труд е едно напълно завършено научно изследване със значителна стойност за науката и практиката.

Авторът на дисертационния труд е изявен специалист в аграрната област, владеещ няколко езика и имащ няколко специализации, което доказва, че той може да бъде както добър специалист, така и добър академичен учен.

Заклучение:

Въз основа на научените и приложените от докторантката различни методи на изследване, правилно изведените експерименти, направените обобщения и изводи, считам че представения дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника на Аграрния Университет за неговото приложение, което ми дава основание да го оценя *ПОЛОЖИТЕЛНО*.

Позволявам си да предложа на почитаемото научно жури също да гласува положително и да ПРИСЪДИ на Валентина Агапиева – Алиосман образователната и научна степен (ОНС) „ДОКТОР“ по научна специалност: „Организация и управление“.

Рецензент: .....

/проф дн Д.Костов/